

**'HATUN'UN YOLCULUĞU: TOMRİS FİLMİNDE KADIN
HÜKÜMRANLIĞININ ANLATISAL TEMSİLİ ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME**

Nursel BOLAT¹

Recep YILMAZ²

Esennur SİRER³

ÖZ

Araştırma Makalesi

Research Article

¹ Doç. Dr.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
İletişim Fakültesi

E-Posta

nurselbolat@gmail.com

ORCID

0000-0002-3986-7408

² Doç. Dr.

Ondokuz Mayıs Üniversitesi
İletişim Fakültesi

E-Posta

Recepyilmaz1982@gmail.com

ORCID

0000-0003-3406-2755

³ Doç. Dr.

Üsküdar Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Başvuru Tarihi / Received
15.04.2023

Kabul Tarihi / Accepted
27.09.2023

Kadın, güçlü olduğu avcı toplayıcı toplum yapısından yerleşik hayata geçiş ve sonrasında modern toplum düzeninde farklı coğrafyalarda farklı biçimlerde konumlandırılmıştır. İnsanlığın tarihi incelendiğinde medeniyetin erkeklerle kadınların ortak mücadeleleri sonucu ortaya çıktığı görülecektir. Ancak zaman içinde yaşam biçimlerinde ve üretim ilişkilerinde yaşanan değişiklikler kadınların konumlarındaki değişimleri de beraberinde getirmiştir. İnsan toplumunun gelişiminde belli bölgelerde kadının gücü ve etkinliği süreklilik gösterse de dünya genelinde kadının konumunun oldukça değiştiği görülmektedir. Bu çalışmanın konusu antik dönemlerde kadının hükümranlılığının temsili olan Tomris Hatun'dur. Bu önemli kadın figürü üzerinden kadının sinemadaki temsili üzerine yoğunlaşmaktadır. Film amaçlı örneklem ile seçilmiştir. Türk kültürüne özgü özellikleri yansıtması ve Tomris'in ilk kadın hükümdar olarak kabul edilmesi bu bağlamda belirleyici olmuştur. Çalışmada, anlatı çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda yapılan araştırmada; Eski Türklerde, kadının yeri, idari ve askeri konumu daha önce yazılmış literatür üzerinden incelenmiş, Herodot'tan itibaren pek çok anlatıya konu olan Tomris Hatun'un temsil biçimleri gözden geçirilmiştir. Yapılan incelemelerde filmlerin tarih anlatısını desteklemekte ve senaryolaştırma aşamasında tarihi bilgilerin referans alındığı gözlemlenmiştir. Yazıldığı dönem itibarıyla tarih açısından önemli yere sahip olan Herodot'un anlatılarında 'Tomris' adına ve hikâyelerine rastlanmaktadır. Tomris filminde kadın hükümranlılığının temsili değerlendirilmiş ve film anlatısı, Murdock'un 'kadın kahramanın yolculuğu' için ortaya koyduğu mitsel yapı ile uyumu konusunda incelenmiştir. Yapılan çözümlemede, film anlatısının mitsel yapı ile eşleştiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Eski Türklerde Kadın, Herodot, Tomris Hatun, Tomris Filmi, Kadın Kahramanın Yolculuğu.

**THE JOURNEY OF THE 'KHATUN': AN ANALYSIS OF THE NARRATIVE
REPRESENTATION OF FEMALE SOVEREIGNTY IN THE 'TOMİRİS' MOVIE**

ABSTRACT

Women have been positioned in different ways in different geographies in the transition from the hunter-gatherer society in which they are strong to the settled life and afterwards in the modern social order. When the history of humanity is examined, it will be seen that civilization emerged

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

due to the everyday struggles of men and women. However, changes in lifestyles and production relations over time have brought about changes in the positions of women. Although the power and effectiveness of women in certain regions in the development of human society show continuity, it is seen that the position of women has changed significantly all over the world. The subject of this study is Tomris Hatun, who was the representative of female dominance in ancient times. It focuses on the representation of women in the cinema through this essential female figure. The movie was selected with purposeful sampling. The fact that it reflects the characteristics of Turkish culture and that Tomris is accepted as the first female ruler has been decisive in this context. In the study, the narrative analysis method was used. In the research conducted in this context; The place, administrative and military position of women in the ancient Turks was examined through the literature written before, and the representations of Tomris Hatun, who has been the subject of many narratives since Herodotus, were reviewed. In the examinations made, it was observed that the films support the historical narrative and historical information was taken as a reference during the scripting phase. The name and stories of 'Tomris' are encountered in the narratives of Herodotus, which has an important place in history as of the period it was written. The representation of female dominance in Tomris was evaluated and the film narrative was examined in terms of its compatibility with the mythical structure that Murdock revealed for the 'hero's journey'. In the analysis, it was seen that the film narrative matches the mythical structure.

Keywords: Women in Ancient Turks, Representation of Women, Tomris, The Heroine's Journey, Chronotope.

GİRİŞ

Cinsiyet ayrımı toplumsal yapı içerisinde insanlığın önemli bir sorunu olarak ilk çağlardan bugüne kadar varlığını sürdürmüş, birçok araştırma ve tartışmaya konu olmuştur. Tarihsel süreçte kadına yönelik ayrımcı tutum tüm dünyada görülmektedir. Bu nedenle *Tomris* filmi ötekileştirilen kadının durumunun Eski Türklerde değer gören, eşit tutulan, saygı duyulan vasıfları ve kadına yönelik tutumlar açısından Orta Asya'da Türklerinin yaşadığı eski dönemlere ışık tutan geleneksel yapı ile karşılaştırılması açısından önem arz etmektedir.

Tarihin başlangıcı sayılan ve insanın biyolojik oluşumun tamamlandığı döneme 'ilkel sürü dönemi' denilmektedir. Bu döneminin sonunda 'klanlar düzeni' başlamaktadır. Klanlar düzeninin doruk noktasında anaerki öne çıkmakta 'matriarcat' ve kadın-erkek eşitliği yaşanmaktadır (Diakov ve Kovalev, 1987: 15). Hatta Orta Asya'da

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). ‘Hatun’un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

Bronz Çağında kadınlar toplumun refahını büyük ölçüde kontrol etmekte, aileleri veya klanları için performans gösterileri düzenlemekte, ata binmekte, antilop ya da küçük hayvanlar avlamaktadır. Kriz durumlarında da klanlarını, hayvanlarını ve sürülerini savunmak için eyerlerine kılıçlarını, yaylarını ve oklarını takarak harekete geçmektedir (Tedlock, 2006: 308-309). Anaerkil toplum yapısında ‘Ulu Tanrıça ya da Ana Tanrıça’ Doğa Ana'ya yaşam veren en üst statüdeki tanrıdır. O, bütün insanlığın yaşamının ve yiyeceklerinin kaynağıdır. Anaerkil toplumlarda Kraliçe, Ulu Tanrıça ile eşit kabul edildiği için ekonomik, toplumsal ve dini gücün sembolüdür (Rosenberg, 2003: 7).

İnsanlık tarihi boyunca üretim biçimleri konusunda yaşanan gelişmeler, hayvancılığın başlaması, saban tarımına geçiş ve madenlerin işlenmesi, kadın ile erkek arasındaki dengenin erkeğin lehine bozulmasını beraberinde getirmiştir. Bu dönemde anaerkinin yerini artık babaerki ‘patriarcat’ almakta ve klan demokrasisi devletin kuruluşu açısından gerekli ortamı sunan askerî demokrasiye dönüşmektedir (Diakov ve Kovalev, 1987: 15). Yaşanan idari, askeri ve ekonomik değişimle işlerin erkek tarafından üstlenilmesi kadını eski konumundan uzaklaştırarak eve doğru yönlendirmiştir. Toplumsal cinsiyet açısından, erkek kamusal alanda güç kazandığı için toplumun yapısı da değişmiştir (Bayat, 2018: 34).¹ Bu dönemden itibaren kadının toplumsal yapıdaki etkisi zayıflamaya başlasa da destanlardaki varlığı bir süre daha devam etmektedir.

Kadın kahramanlar “Doğu ve Batı destanlarında bahadır (cesur, yiğit) kadın tipi ayrıntılı olarak işlenmiştir. Rus destanlarında polyanitsa, Yunan mit ve destanlarında amazon, güney Slav halklarında gayduk, Türk halklarında alp- kız olarak adlandırılmaktadır” (Temur, 2012: 132). Türk mitolojisine bakıldığında ise Umay figürü göze çarpmaktadır. Umay, eski Türk panteonunda tanınan az sayıdaki tanrıdan biridir. Umay bir tarafta güneşle ilişkilendirilmekte, diğer taraftan dişil unsur kabul edilen yerle tanımlanmaktadır (Çoruhlu, 2002: 41). Umay, kiremitten yapılan kısa

¹ Toplumsal cinsiyet olgusu, genel olarak kadın ve erkeğe ilişkin belli roller referans alınarak tamamen toplumsal yapı tarafından üretilmekte ve bu tanım kapsamında toplumsal cinsiyete sahip bir bedenle zorunlu olarak kabul ettirilen bir toplumsal kategoriye yansıtılmaktadır (Scott, 2007: 11).

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). ‘Hatun’un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

Ulan Bator Yazıtı’nda ‘haram’, ‘imparatoriçe’ anlamında kullanılan ‘hatun’ sıfatını da taşımaktadır (Roux, 2011: 134). Eski Orta Asya Türk tarihinde Umay gibi birçok yönetici kadının adına rastlanmakta, destanlarda ve arkaik kahramanlık anlatılarında önemli yer tutmaktadır.

Çalışmada ele alınan konu kapsamında Türk kavramına bakıldığında ise, Divan-i Lügat it Türk’ün giriş sözünde yer alan; “Karadeniz ve Akdeniz’in Doğusundan başlayıp, Japonya'ya kadar bulunan kavimler sayılarak, hepsinin Türk olduklarını" bildirilmektedir. Bunların tamamı, farklı lehçelerde Türkçe konuşmaktadır (Candan, 2011: 477- 478). Türk kavimlerinin ilk sırasında bugün Türkmen adı verilen Oğuzlar gelmektedir. Bunlara “Kıpçak, Kalaç, Kanklı, Karluk” gibi kavimler eklenmekte, yanı sıra Moğol olarak adlandırılan “Celayir, Tatar, Uyrat, Merkit”ler, ayrıca “Kireyit, Nayman, Öngütler” ve diğerleri de Türk kavmi olarak sayılmaktadır (Baykara, 2002: 775). Türklerin varlığı tarihsel açıdan çok eski çağlara kadar dayanmakta ve oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmaktadır. Geniş bir coğrafyada uzun süreden bu yana var olan ve göçebe hayatları sürecinde erkekle yan yana mücadele veren Türk kadını da kahramanlık anlatılarında yerini almaktadır. Türk destanları, efsaneleri, hikâyeleri, savaştan siyasete kadar her sahada kadının etkin konumda erkekle birlikte bulunduğunu göstermektedir.

Türk kadını sosyal ve siyasi açıdan üstlenmiş olduğu rollerle erkeğinin yanında olarak tüm dünya kadınları için örnek teşkil etmektedir. Türk toplumlarında kadın yerine göre aile reisi, yerine göre de evin direğidir. Aynı zamanda erkeğe eş, çocukların saygıdeğer anasıdır (Aksoy, 2016: 8). Diğer yandan bu konumu ortaya koyan bir yaklaşıma göre de Eski Türklerde ev, Arap kültüründe olduğu gibi sadece zevcin değil, zevcenin de olup, zevç ile zevcenin ortak malıdır (Gökalp, 1976: 157). Bunun yanında kadın hem ailenin malı üzerinde hem de bu malın kullanımına karar verme aşamasında erkek kadar söz sahibidir. Toplumsal yaşamın tüm özellikleri ve nitelikleri anlatılar ve destanlar biçiminde nesilden nesile aktarılarak sürmektedir.

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

Anlatı, başka bir deyişle içinde hikâye barındıran etkileşim formu, insani iletişimin nüvesini oluşturmaktadır. İnsanlar, karşılaştıkları olayları hikâye ederek anlatmayı severler (Yılmaz ve Cığerci, 2018). Dünya tarihin ilk dönemlerinde insanlar tarafından mitler, masallar, ritüellerle tanımlanmıştır. Günümüzde de bilimsel kavramlar ortaya konularak algılanmaya ve anlatılmaya çalışılmaktadır. Zaman içinde değişmeyen sadece, dünden bugüne anlamının ve anlatmanın en etkin yolunun 'anlatı' temelli kullanımıdır (Eşli Özçınar, 2012: 70). Sözlü kültür çağında destanlarla döneminin hikâyeleri sonraki nesillere aktarılırken, Orhun Anıtları'nda olduğu gibi yazılı kültür ile kayıt altına da alınmaktadır. Günümüzde anlatının kapsamı edebi türlerin sınırlarının çok ötesine taşarak gazete haberlerinden reklama, sosyal medya iletilerinden tıp söylemine kadar büyük bir etkileşim alanında değerlendirilmektedir (Yılmaz, 2019). Bu bağlamda görsel çağın hikâye anlatıcısı ve gelecek nesillere kültürün taşıyıcısı olan sinema bugün önemli bir hikâye aktarım aracı olarak işlev görmektedir.

Anlatım dendiğinde iki tür anlatı öne çıkmaktadır; mimetik türü, anlatıcının anlattığı olaylar ve karakterleri dolaylı dolaylı biçimde 'göstermesine/taklit etmesine' dayanmakta, diegetik türü ise, anlatıcının kendisini 'belirtici' bir sunum dahilinde olayları anlatmasına dayanmaktadır. Diegetik anlatı genel olarak yazınsal veya sözel aktiviteleri kapsarken bu aynı temelde bir anlatı/söyleyiş içermektedir. Mimetik yapılanmadaki temel özellik ise anlatının görsele yönelik kurulması ve bu da 'gösterim' olgusudur (Sözen, 2008:124. Sinemada gösterim yanında sesinde devreye girdiği süreç bağlamında anlatıcı, öyküyü çeşitli bakış açılarına göre anlatan ses/görüntüdür. Öyküdeki olaylar, eylemler, kişiler ve bu kişilerin düşünceleri, görüntü ve sesler aracılığıyla izleyiciye belli bakış açısından sunulmaktadır (Jahn, 2003:10).

Çalışmada; anaerkil toplumdaki ataerkil topluma geçilmesinden itibaren kadının yerinin temsiline Eski Türk kültürü üzerinde literatür taraması yöntemi ile bakılmaktadır. Sinema filmleri sözlü ve yazılı tarihin görsel olarak aktarımında

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). ‘Hatun’un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

toplumsal olarak önemli bir işlev görmektedir. Bu kapsamda Tomris Hatun filmi üzerinden ortaya konulan anlatının temelinde Türk toplumsal yapısında kadın hükümranlılığının anlatısal temsili araştırılmaktadır. Çalışma ile Herodot anlatılarında adı geçen ‘Tomris’ anlatısı çerçevesinde 2019 yılında dram/tarih türünde çekilen *Tomris* filmi kadın kahraman temsili, görsel hikâye anlatıcısı olarak sinema dolayımında Murdock’un ‘Kadın Kahramanın Yolculuğu’ çerçevesinde incelenmektedir.

1.Eski Orta Asya Türk Toplumsal Yapısında Kadının Konumu

Orta Asya coğrafyasında yaşayan Türk kadını Türk efsaneleri, destanları ve yazıtlarında da açıkça görüldüğü gibi üstün bir değere sahiptir. Türk inanışına göre er kişinin yaratılması, Tanrı tarafından Karahan’a, Ak-Ana aracılığıyla aktarılmaktadır. Eski Türkler, kadının sembolü olarak ‘Gök ve Güneş’i, erkeğin sembolü olarak ise ‘Yer ve Ay’ı kabul etmektedir (Duygu, 1973: 17). Türklerin sosyo-kültürel yaşamında kadın sadece evde – özel alanda sınırlı kalmadan, kamusal alan içinde etkin konumda yer almaktadır. Türk kadını devleti yöneten kağan ile devlet yönetiminde aktif görev üstlenmekte, barış süreçlerinde ve diplomatik ilişkilerde (Akkoyunlu Sara Hatun örneğinde olduğu gibi) söz sahibi olmaktadır (Bayat, 2018: 21-22). Dede Korkut destanındaki “Dirse Hanın hatunu oğulcuğumun ilk avidir diye attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirdi, kanlı Oğuz Beylerine ziyafet vereyim dedi” diye başlayan anlatıda (Sefetçioğlu, 1998: 43) kadının ekonomik ve toplumsal açıdan ziyafet verecek düzeyde güçlü bir konumda olduğu vurgulanmaktadır.

Eski Türklerde Türk toplumunun yapısı hakkında bilgi veren ve kadına verilen önemi gösteren Türkçe yazılmış ilk kaynak Orhun Abideleri’dir. Bu anıtlarda kadının siyasi konumu açısından önemli örnekler bulunmaktadır. Kültigin abidesinde yer alan ikinci Göktürk Devleti’nin kuruluş hikâyesinde, “Yukarıda Türk Tanrısı, Türk mukaddes yeri, suyu öyle tanzim etmiş. Türk Milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İltiriş Kağanı, annem İlbilge Hatunu göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmış olacak” şeklinde bir ifade yer almaktadır (Orkun, 1987: 34). Yine Orhun

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). ‘Hatun’un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

Abidelerinde, "Fakat Gök Tanrı, Türk'ün bu hâline acıdı. Türk milleti yok olmasın, eskisi gibi cihânın en yüce milleti olsun diye, babam İlderîş Kağan'la anam Elbilge Hâtun'u Türkler'e hâkan kıldı" (Öztuna, 2011: 18) diyerek kadın ile erkeğin eşit konumda yer alışları vurgulanmaktadır. Bunun yanında sürdürülen yaşam tarzı ile bağlantılı biçimde ortaya çıkan ve kadının ‘alp’lik vasfı taşıdığına özgü anlatıların ilk örneklerine de Dede Korkut hikâyelerinde rastlanmaktadır. Oğuzlar arasında yaygın olarak kullanılan Alp sözcüğü, kahramanlık, yiğitlik, cesurluk, güç anlamları taşımaktadır (Döğüş, 2015: 128; Köprülü, 1993: 379). “Burada kadınların değeri bile ata binmek, kılıç kuşanmak, ok atmak, düşmana akın etmek, yani maddi kuvvet tezahürleri ile ölçülür” (Kaplan, 1952: 401). Kadınlar asalet sahibi erkek askerlerle aynı safta yer tutmakta, sadece askerlik ya da komutan sıfatları ile sınırlı kalmadan lider konumunda da anılmaktadır.

2.Eski Türklerde Kadının Siyasi ve İdari Konumu

Eski Türk toplumlarında kadın; ata binip ok atan, top oynayıp, güreş tutan ve özgürce savaşa katılan birey olarak anlatılmaktadır (Kafesoğlu, 1997: 229). Hakanın yönetiminde ortak konumdaki hatuna “Türkan” unvanı verilmektedir. Hatun, hakanın sülalesinden umum prenseslere özgü bir unvandır. Türkan’ın da mutlaka hatunlardan olması gerektiğinden, ona da yalnızca (hatun) denilmektedir. Kadınlar, aynı zamanda doğrudan doğruya, “hükümdar, kale muhafızı, vali ve sefir” gibi görevler üstlenebilmektedir (Gökalp, 1976: 158-160). Eski Türk toplumlarında kadınlar yönetimin eş ortağı sayılmalarının yanı sıra tek başlarına hükümranlık da yapabilmektedir. Kadınlar barış zamanlarında olduğu gibi savaş zamanlarında da eşit görevler almaktadır. Türk orduları daimî ordular olarak, kadın-erkek, genç-yaşlı herkes her an savaşmaya hazır biçimde bozkırın yaşam şartlarına uygun olarak eğitilmekteydi. Buna bağlı olarak sporları, eğlence yapıları ve avlanmaları da askeri egzersiz olarak yapılmaktaydı (Kafesoğlu, 1997: 281). Anlatılarda bu oyunlara kadınların da katıldığı ve erkeklerle birlikte mücadele ettiği yer almaktadır.

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). ‘Hatun’un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

Türk halk anlatısında önemli yere sahip olan Dede Korkut destanlarında birçok kahraman ya da lider kadın örneğine rastlanmaktadır. Kırk yiğitle boy gösteren erkek yanında kırk kahraman kız ile sosyal yaşamda yer alan Boğaç Han destanında kadın kahraman Burla Hatun (Gökyay, 1973: 9) siyasi alandaki kadın için örnek verilebilecek bir anlatıdır. Bunun yanında Türk-Moğol kabileleri ve Hitaylarda kadın, ekonomi yanında, siyasi alanda, dinsel yapıda ve askeri yapılanmada etkindir. Aynı zamanda kadın savaşta orduları yönetmektedir (Roux, 2006: 258). Ziya Gökalp’in eski Türk devlet yapısında kadının rolüyle ilgili belirttiği üzere, “Devletin umumî velayeti hakan ve hatunda beraber bulunurdu, bu sebeple hakan emrediyor ki tarzında başlayan emirnameler geçerli olmazdı, geçerli olması için mutlaka “Hakan ve Hatun emrediyor ki...” tarzında başlaması gerekirdi. Aynı zamanda hakan, hatunu olmadan elçileri de kabul edemezdi (1979: 323). Dolayısıyla Eski Türklerde ülkenin veya obanın yönetiminin Hakan ve Hatun’un birlikte çalışmasını gerektiren bir idari ve askeri yapılanma biçiminde organize edildiği görülmektedir.

3.Eski Türklerde Yönetici ve Asker Olarak Tomris Hatun

Tomris, M.Ö. VI. yüzyılda yaşadığı kabul edilen Massaget/Saka/İskit kraliçesine verilen addır. Tarihin yazımında önemli yere sahip olan Herodot, Tomris’in, Hazar Denizi’nin doğusundan başlayarak, bugünün Türkmenistan, Afganistan, Batı Özbekistan ve Güney Kazakistan bölgesini kapsayan Orta Asya’da var olan İskit soyundan geldiği kabul edilen Massaget halkının ilk kadın hükümdarı ve kadın komutan olduğu yönünde görüş belirtilmektedir (Şahin, 2021: 2). Türk destanlarında ve Orhun Abideleri’nde diğer kadınların adları geçmesine rağmen Tomris Hatun’un adına Herodot ve diğer batılı yazarların anlatılarında rastlanmaktadır.

İskitler/Sakalar M.Ö. 800-200 yılları arasında hüküm sürmüş ve Kimerlerle sürekli mücadele etmiş bir topluluktur. Her ikisi de Türk boyu olan bu iki topluluk Proto-Türk olarak anılmaktadır (Türkeş Günay, 2012: 48). Bozkırın doğusunda yaşayan İskit toplulukları özellikle Gök Tanrı inancını benimsemiştir. Tarihi İskit

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). ‘Hatun’un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

topraklarının doğusunda yaşayan ve ‘Saka tigrakhauda’, yani ok biçiminde sivri başlıklar giyen Sakalarla Massagetler isim olarak farklı olsa da aynı toplumu tanımlamaktadır (Durmuş, 2007: 65-66). İskitlerde genç kadınlar erkekler gibi ata binmekte, ok atmakta ve at üstünde kargı savurmaktadır. Ayrıca İskit kadınlar üç düşman öldürmeden evlenememektedir (Durmuş, 1997: 124). Üç düşman kafası getiren kadının evleneceği erkeği seçebilme özgürlüğü kadının toplumsal konumu hakkında önemli bir veri teşkil etmektedir.

Kocasının ölümünden sonra tahta geçen Massaget Kraliçesi Tomris, Hazar Denizi’nin tanyeri ve gündoğusu yönündeki uçsuz bucaksız ovanın büyük bir bölümüne hükmetmektedir. Pers Kralı Kyros, Massagetlerin geniş topraklarını elde etmek için Tomris’e elçi gönderip kendisiyle evlenmeyi çok istediğini bildirmiştir. Tomris, Kyros’un asıl isteğinin Massaget Krallığı olduğunu anlamıştır. Kyros’a haber göndererek “Sen kendi halklarına hükmet, bizim de kendi halklarımıza hükmetmemize karışma!” demiştir. Tomris’in sözünü dinlemeyen Kyros, başında Tomris’in oğlu Spargapises olan Massaget ordusunun üçte birlik kısmını hile ile yenerek kılıçtan geçirmiştir. Oğlunun esir düştüğünü öğrenen Tomris, Kyros’a tekrar haber göndererek “Eğer oğlumu verip topraklarımdan gitmezsen Massagetlerin efendisi Güneş adına ant içerim ki, kan dökmeye doymayan adam, seni ben kanla doyuracağım!” demiştir. Yaptığı planla savaşı kazanan ve elinde kan dolu bir tulumla ölümler arasında Kyros’u bulan Tomris, Kyros’un kafasını tulumla daldırarak “Sana söylediğim gibi; benim elimle kana doyuyorsun!” diyerek tarihe geçmiştir (Herodot, 2021: 110-114).

Tomris Hatun, hem milleti ve yurduna olan bağlılığı hem de savaşta yenildiği için intihar eden oğlunun büyük acısı ile savaşmıştır (Gültepe, 2013: 293). İlk Türk kadın hükümdar olan Tomris Hatun’la ilgili birçok bilgi ve efsane bulunmaktadır. Ancak çalışmaya konu olan özelliği; yıllarca süren ünlü İran-Turan savaşlarında bir kadın komutan olarak ortaya koyduğu kahramanlıkları ve askeri dehası yanında üst düzey bir kadın savaşçı oluşudur.

4.Görsel Çağın Hikâye Anlatıcısı Olarak Sinema

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

Bir sanat olarak ortaya çıkan sinema aynı zamanda hikâye anlatma aracıdır (Sözen, 2008: 124). İlk öykülü film olan Melies'in 1902 yılında çektiği Ay'a Seyahat Filminden itibaren sahneler arka arkaya sıralanarak hikâye anlatılmakta (Teksoy, 2005: 36-37), tarih ya da geçmişle yakın bağ kurularak ürünler ortaya konmaktadır (Erkılıç, 2005: 74). Sinema anlatı özelliği sayesinde tarihteki bir dönemin gerçekliklerini aktarma konusunda oldukça aydınlatıcı toplumsal gösterge işlevi de görmektedir. Özellikle tarihi filmler, konu aldıkları dönemin olay ve fenomenlerini filmsel anlatı ile doğrudan tasvir biçiminde işleyerek yaşanan dönemi toplumsal gerçeklikleri bağlamında belgesel ya da gerçekçi tarzda yeniden üretmektedir (Kellner, 2013: 16-29). Tarihsel filmler her ne kadar kurgu olsa da tarihsel anlatılardaki kanıtlara dayanmakta ve kurgunun sıklıkla yaptığı gibi icatlardan uzak durmaya çalışmaktadır.

Landsberg, geçmiş konusunda yükümlülük ya da sorumluluk üstlenmeyi ciddiye alan tarihsel filmlerin, betimlemiş oldukları olayları gerçekliğe yakın ve gerçeğe sadık kalarak önemli ölçüde yansıttıklarını belirtmektedir (2013: 12-27). Ellis'e göre de tarihi sinema filmleri, tarih çalışmalarını oluşturan temel yazılı kaynaklara benzemektedir. Bu filmler kurgu olmasının yanında görsel yapıtlar olarak da birer belgesel niteliği taşımaktadır (2014: 14-21). Bu bağlamda; tarihsel filmler toplumsal gerçekliği yeniden üretirken, aynı zamanda toplumların belleğinin inşası sürecine de katkı sağlamaktadır. Tarihsel filmler bir toplumun geçmişini gelecek nesillere aktarırken, onlara geçmişin yaşam biçimleri, değer yargıları, yaşadıkları mekânlar konusunda da bilgi vermektedir.

ABD yapımı dizi ve çizgi film serisinin kahramanı olan *Zeyna: Savaşçı Prenses* (1995) Amazon kadınlarına gönderme yapar, bununla birlikte hikâyenin anlatı zamanı geçmişe gönderme yapsa da alımlama zamanı şimdiye aittir. *Mulan: Savaşçı Prenses* (2009), Çin-ABD ortak yapımı olan film milattan sonra 450 yılında geçmektedir. Hikâye, kadın savaşçı, çapraz giyinme, kadın asker, dövüş sanatları, cinsiyet üzerinden ilerlemektedir. 1500 yıldan fazla bir zaman öncesine dayanan

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

zamansallıkta, karakterler günümüz izleyici algısına hitap edecek şekilde hareket ederler. *Wonder Woman* (2017) ABD- Çin yapımı olan film ve *Wonder Women 2* (2020) ABD yapımı filmler savaşçı Amazon kadınlarının diyarı Themiscyra'da geçmektedir. Bu kadınlar erkeklerden uzakta yaşayan, yenilmez savaşçılar olarak eğitim gören kişilerdir, ancak hareket tarzlarına ve sahnenin içindeki vuruş birimlerine bakıldığında reaksiyonlarının günümüz izleyici kitlesinin beklentilerini tatmin etmeye yönelik olduğu görülecektir.

Bugünün savaşçı kadınlarını konu alan filmler söz konusu olduğunda ise farklı eğilimler ortaya çıkmaktadır. Bunlardan bazıları; *Blood Rayne* (2005) Almanya – ABD ve *Blood Rayne 3* (2011) ABD, *Tomb Raider* (2018) ABD, *Kadın Dövüşçü* (2020) ABD, *Snake Eyes: G.I. Joe Origins* (2021) ABD ve *Yakuza Princess* (2021) Brezilya yapımı filmlerdir. Bu filmlerde de kadın kahraman, güçlü kadın, sert kız ve savaşçı kadın karakter üzerinden anlatılarını kurmaktadır. Karakterizasyonlarına bakıldığında ise çoğunlukla mitik unsurların kullanıldığı görülecektir. Anlatı zamanı günümüze çekilmiş olsa dahi, gönderge alanı antik dönemlere uzanmaktadır. Bu da savaşçı kadın figürü söz konusu olduğunda anlatı zamanı ne olursa olsun, antik motiflerin karakterizasyonu güçlendirdiği düşüncesinin hâkim olduğu, alımlama zamanının ise şimdiki zamana ait olmasının yeğlendiği görüşünün bir olgu olarak görmemiz gerektiği düşüncesini desteklemektedir.

5.Sinemada Kadın Kahraman Temsilinin Yeniden Yaratımı

Sinema bir temsil sanatıdır ve bu nedenle hem temsil etmekte hem de bunu görseller aracılığıyla görünür kılmaktadır. Sinema filmlerinin senaryosunu bazen gerçeğe dayalı hikâyeler oluştururken bazen de kurmacalar üzerinden bir anlatı oluşturulmaktadır. Gerçeklik tasarımlarına dayalı ya da kurmaca temelli olsun ya da olmasın, her anlatıda toplumun kültürel yapısı referans alınmakta ve kültürel temsiller beyaz perdeye taşınmaktadır. Temsil sürecinde en çok üzerinde durulan konular arasında erkek ve kadın cinsiyet modellerinin temsiliyeti yer almaktadır. Sinemada,

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

özellikle kadın temsilleri ve kadın-erkek çatışmaları konusu önemli çalışma alanlarından birisidir.

Kadın temsiline sorunlu yanı aslında sinemanın kültürel ve toplumsal özelliklerini yansıtmıştıdır. Kadınlar da en az erkekler gibi yeterliliklere sahip olmasına rağmen kanunlarla meslek sahibi olmalarının engellendiği görülmektedir. Meslek sahibi olmak yerine ikinci sınıf insan olarak değerlendirilen kadınlara biçilen rollerde farklılaşma bulunmaktadır (Ryan, 2012: 117). Sinemada kadına biçilen rollerde toplumsal hayatta biçilen rollerle benzer biçimde melek gibi anneler, yaşlı ve bilge kadınlar, kurban, sevgili, fahişe ya da baştan çıkaran kadın olarak temsil edilmektedir (Butler, 2011: 88). Bu temsiller ataerkil yapının beklentileri ve gereklilikleri çerçevesinde yerleştirilmektedir. Erkeğin kadını görmek istediği pozisyon, sinema gibi görsel anlatı sanatları üzerinden yeniden konumlandırılmaktadır.

Demografik kategori olarak cinsiyet, biyolojik açıdan bireyin bedensel bakımdan kadın veya erkeğin farklı olduğunu belirten bir kavramı ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet kavramında ise kadın ya da erkek toplum ve kültür tarafından yüklenen bir takım anlamlar bağlamında, toplumun ve kültürün beklentileri çerçevesinde belirlemektedir (Bayhan, 2013: 153). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet toplumlar tarafından kurulan bir yapılanma içermektedir. Toplumsal olarak kurgulanan bu yapılanma, toplumu temsil eden sinema tarafından ait olduğu toplumun oluşturmuş olduğu cinsiyet kalıplarını temsil etmektedir. Sonuç olarak, insan bedenine özgü olarak ortaya koyulan kavramlarla kadınlık ve erkeklik sinemada toplumsal cinsiyet perspektifi çerçevesinde yeniden inşa edilmektedir. Pek çok sinema ürünü, toplumsal yapı içerisinde ortaya koyulan bu temsil biçimlerini pekiştirmekte ve rasyonelleştirmeye aracılık etmektedir.

Ryan ve Kellner'de, filmlerin herhangi bir durumu yansıtmıştıdır çok, o durum üzerinden tasarlanan belirli özellikleri sergilemek için seçilen ve birleştiren temsili öğelerle bazı tezler ortaya koyduğunu belirtmektedir. Diğer yandan bu tezler

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

izleyici üzerinde belli bir bakış açısı da telkin etmektedir (2010: 18). Sinema, kadın ve dişilik yanında erkek ve erillik, üzerinden cinsel farklılıkları kullanıldığı mitler üretmekte, yeniden ürettiği bu temsillerle kültürel pratikler ortaya koymaktadır (Smelik, 2008: 1) ve bu temsilleri tekrar ve tekrar üretirken işlevsellik de kazandırmaktadır. Diğer taraftan kadın ve erkek arasında yaşanan eşitsizliği de ortaya koyarak toplumsal cinsiyet temsilleri üretmesinin yanında bu kalıpların sarsılarak daha eşitlikçi toplumsal yapıyı oluşturma yönünde üretim yapma kapasitesi de taşımaktadır.

Sinema her ne kadar teknolojik bir aygıt olsa da içeriği oluşturan toplumsal olaylardır. Sinemanın sadece toplumsal düzenin kabul ettiği eşitsizliklerin alternatif temsilleri ile izleyiciyi sürekli buluşturması yerleşik kalıpların da esnemesini sağlamaktadır. Söz konusu temsiller aracılığıyla izleyici hayatın gerçekliklerini beyaz perdede görme şansı yakalayabilmektedir. Özellikle kadın temsillerinde yerleşik toplumsal kalıplar yerine bu tür temsillerin sinemanın gücü ile birleştirilerek verilmesi ve bu yönde yapılan vurgular, kadınlık algısının yeniden inşa edebilmesine yardımcı olmaktadır.

Amaç ve Yöntem

Tarihsel süreçte ortaya koyulan sözlü ve yazılı anlatıların kapsamı oldukça geniştir. Günümüzün baskın hikâye anlatıcısı olan sinemada da bunlar kimi zaman izleyici ile buluşmakta ve şimdiki zamanda aktarılmaktadır. Bununla birlikte sinema filmlerinde günün şablonlarına göre anlatı oluşturulmakta, günümüz toplumuna seslenilmekte, başka bir deyişle bugünün izleyicisinin algılarıyla aktarılmaktadır. Savaşçı kadın kahramanların işlendiği filmlerden özellikle tarihi kahramanları konu alan anlatılara bakıldığında bu durum daha rahat gözlemlenebilmektedir. Tarihi figürler kadar, anlatı zamanının geçmişe dayandığı ya da bu yöndeki kronotopların kullanıldığı kurgusal karakterlerde de aynı eğilimin varlığından söz edilebilir.

Pazarlama kaygılarına ilişkin bu saptamaları bir yana bırakacak olursak, tarihi anlatılardaki güçlü, savaşçı ve başarılı kadın kahramanların hikâyelerini günümüze aktarma konusunda sinema filmlerinin eşsiz işlevini göz ardı etmek haksızlıktır.

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). ‘Hatun’un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümdarlığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

Bugüne kadar Batı toplumlarında kadın kahramanlarla ilgili birçok film yapılmıştır. Türk kadın hükümdarlarını konu alan filmlere bakıldığında iki film dikkat çekmektedir. Bunlardan biri Kazakistan yapımı *Tomris*, diğeri ise Kırgız yapımı *Kurmanca Datka* filmi olarak dikkat çekmektedir. Tomris Filmi’nin örneklem olarak seçilme nedeni Türkiye’de de gösteriminin yapılmasıdır. Özellikle Batı toplumlarında sinema filmlerine yansıyan kadın hükümdar anlatılarının bir Türk filmi üzerinden incelenmesi için amaçlı örneklem yöntemi ile Tomris Filmi seçilmiştir. Çalışmada, bu kapsamda, Tomris filminde kadın hükümdarlığının anlatısal temsiliyi açığa çıkarmak amacı doğrultusunda “Sinemada kadın kahraman anlatısı *Tomris* filmi üzerinden nasıl verilmektedir?” ve “Tomris filmi Batılı bir kuramcı olan Murdock’un kadın kahramanın yolculuğu kalıpları çerçevesine uyuyor mu?” soruları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu kapsamda, Türk kadın hükümdarın bir kahraman olarak kadın kahramanın yolculuğu üzerine çıkarılan genel kalıpları karşılama özelliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Maureen Murdock, “*The Heroine’s Journey*” (1990) adlı kitabında, Joseph Campbell’ın geleneksel anlatı olarak ortaya koyduğu erkek kahraman mitini, modern kadına uyarlayarak, kadının özel gereksinimi, mücadeleleri ve arzularına hitap edebilen mitsel bir anlatı yapısı kurmaktadır. Murdock, Campbell’ın paradigmasında yer alan erkek kahramanın yolculuğu sürecini kadın kahramanın yolculuğuna uyarlanarak, bu yolculuğun her aşamasını farklı arketiplerle karşılaşması biçiminde düzenleyerek, onları bütünlemektedir (Indick, 2004: 198). Kahraman bir Türk komutan ve kadın hükümdarı ele alan “Tomris” Filminde Murdock’un kadın kahramanın yolculuğu paradigması çerçevesinde yolculuk aşamalarının varlığı aşağıda ayrıntılı biçimde takip edilmektedir. Aynı zamanda tarihte kahramanlıkları ile adından söz ettiren Tomris Hatun’un, kadın kahraman öykülerinde kullanılan kalıplara yerleşme biçimine de bakılmaktadır.

Bulgular

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). ‘Hatun’un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümdarlığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

Tomris Filmi Masagetlerin lideri ve hanı, aynı zamanda dünyanın ilk kadın hükümdarı olan Tomris Hatun’un yaşamını ve Pers Kralı Kyros ile arasında geçen hikâyeyi konu almaktadır. Filmde akış bir hikâye anlatıcısı olan ‘Ebu Nasir İbn Muhammed El Farabi El Turki’ hikâyesi üzerinden ilerlemektedir. Filmin galası 25 Eylül 2019 yılında Kazakistan’ın Nur-Sultan şehrinde yapılmıştır. Film Türkiye’de pandemi nedeniyle gecikmeli olarak 3 Eylül 2021 tarihinde gösterime girmiştir.

Filmin künyesi

Yönetmen: Akan Satayev

Oyuncular: Almira Tursyn, Adil Akhmetov, Erkebulan Dairov, Berik Aytzhanov, Ghassan Massoud.

Türü: Drama, Tarih

Yapım yılı: 2019

Süre: 156 dk.

Senaryo: Aliya Nazarbayeva, Timur Zhaksylykov

Yapım: Kazakistan, Rusya

Orijinal Dili: Kazakça ve Rusça

Orijinal Adı: Tomiris

Filmin konusu

Film, M.Ö. VI. yüzyılda yaşamış efsanevi ilk Türk kadın hükümdarı olan Tomris Hatun’un yaşamı ve çocukluktan kadınlığa kadar geçen süreci konu almaktadır. Tomris Hatun yaşadığı dönemin en ünlü ve en güçlü kadın savaşçısı olarak, İskit Türklerinin Masagetti soyunun hükümdarıdır.

Hikâyenin “D” sembolüyle nitelendirilecek durumsallık geçişleri (Tanyolaç ve Öztokat, 2005: 119-120) aşağıdaki gibidir:

D1: Tomris savaşçı lider olarak yetiştirilmiş bir çocuktur.

D2: Ailesi düşmanları tarafından öldürülür.

D3: Kendisine sadık bir grupla birlikte kaçıp, izole bir yaşam sürerler.

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

D4: Bu süreçte Tomris olgunlaşır ve savaşçı yeteneklerini geliştirir.

D5: Düşmanları onları bulur ve Tomris dışında herkesi öldürür.

D6: Tomris dostlarının öldürenleri bulup intikamını alır.

D7: Başka bir kabilenin yanına sığınır.

D8: Burada kimliği açığa çıkar ve aynı zamanda kocasını bulur.

D9: Kabilelerin desteğini alarak babasını öldüren düşmanlarını bulur ve halkının lideri olur.

D10: Dönemin Pers kralı Kyros Tomris Hatun'un topraklarına göz diker ve onu zayıflatmak için kocasını ve oğlunu tuzağa düşürerek öldürtür.

D11: Kyros, Tomris'in topraklarını almak için evlilik teklif eder ancak Tomris bunu hakaret kabul ederek reddettiği için iki devlet arasında savaş patlak verir.

D12: Savaşın kazananı Tomris Hatun olur ve aynı zamanda öldürttüğü Kyros'tan intikamını alır.

6.Tomris Filminin Kadın Kahramanın Yolculuğu Bağlamında Çözümlemesi

Murdock kadın kahramanı psikolojik denge duygusu sağlamak için on evreden geçirmektedir. Söz konusu evreler ve filmdeki karşılığı aşağıda sıralanmıştır:

6.1.Birinci Evre - Kadınsalıktan ayrılış, geleneksel kadın değerlerini reddedilmesi:

Zayıflık, bağımlılık, duyarlılık ve duygusallıktan kaçış göstergesidir. Bu evre genel olarak Tanrıça arketipinin simgelediği anne, ev kadını ya da bakıcı olmaktan ayrılmayla gerçekleşmektedir. Filmde, Tomris, babasını örnek aldığı için çocukluğundan itibaren kadınların yaptıkları işlerden çok erkeklerin mahir oldukları işlerde başarılıdır. Babasının öldürülmesi sonucu obasından uzaklaşmak zorunda kalınca babasını öldürenlerden intikamını almak için yemin etmiştir. Saklandıkları gizemli ormanda baba dostunun verdiği eğitimler sayesinde ok atma, kılıç kullanma ve güreş gibi alanlarda uzmanlaşmakta, bu dönemde kadınsalıktan kopuş görülmektedir.

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

6.2.İkinci Evre - Erkeklerle özdeşleşme: Erkeklerle ait dünyaya geçişi temsil etmektedir. Burada, Tomris, kadınların savaşçı olup başka kabilelere baskınlar düzenlediği Sarmad kabilesine kabul edildikten sonra burada yol gösterici kabile reisinin karısı tarafından savaşçı olarak yetiştirilmektedir.

6.3.Üçüncü Evre - Denenmeler yolu aşaması: Serüven dünyasına giren kadın kahraman kadınsılığına dair üç yanlış miti çürütmek zorundadır: 'Bağımlılık miti; kadının değerce aşağı olduğu miti; romantik aşk miti'. Bu mitlerin yanlışlığını ortaya çıkarma görevi, farklı canavar arketiplerini kahramanca öldürme eylemleri şeklinde tanımlanmaktadır.

İki başlı ejderhayı öldürmek: Hiçbir erkeğe bel bağlamadan hem kişisel hayatının hem de mesleki yaşamın efendisi olabildiğini göstermektedir. Tomris, Kavaz ve Kurtin'e karşı savaşarak düşmanlarını yenmiştir. Böylece erkek dünyasındaki savaşı kazanarak bağımlılık mitini çürütmektedir.

Acımasız devi öldürmek: Kadın kahraman korkunç devi öldürüp erkek kadar güçlü olduğunu gösterdiğinde çürütülmektedir. Tomris düşmanlarına karşı mücadelesini kazanıp klanının reisi olarak yerini almaktadır. Artık babasının tahtına oturmuştur. Şaman tarafından babasının beyliğinin asası Tomris'e verilmektedir.

Parlak zırhlı şövalyeyi öldürmek: Tomris tüm sorunlarını çözecek Argun'la karşılaşmaktadır. Romantik aşk mitinde âşık olduğu erkekle karşılaşan Tomris bütün sorunlarının çözümlendiği düşünür ancak bu bir yanılsamadır. Eşi Argun'u klanının başına geçirerek tüm sorumluluğu ona devretmektedir. Bu durum geçici bir rahatlama sağlasa da canavara yenilmekten daha tehlikeli biçimde kahramanı yolculuğun başına götürmektedir.

6.4.Dördüncü Evre - Yanılsatıcı başarı hediyesi: Süper kadın gizemini yaşamaya çalıştığı dönemi temsil etmektedir. Tomris, Argun ile evlenip veliaht doğurduktan sonra başarılarının tamamlandığını düşünmektedir. Oysa bu yanılsatıcı durum kocası ve oğlunun ölümüyle son bulmaktadır.

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

6.5.Beşinci Evre - Güçlü kadının hayır diyebilmesi: Kadın kahraman erkeğe 'hayır' demektedir ya da kendi içindeki despotu susturmaktadır. Tomris çıkarı için kendisiyle evlenmek isteyen kocasının ve oğlunun katili Pers kralı Kyros'a 'hayır' cevabı vermektedir.

6.6.Altıncı Evre - Tanrıçayla karşılaşma süreci: Kadın kahraman daha önce reddettiği geleneksel rollerin bazıları ile özdeşleşmekte, kendisi ile karşılaşmaktadır. Tomris, kocasının ve oğlunun tuzağa düşürülmesini bir kadın ve anne olarak hazmedememiştir.

6.7.Yedinci Evre - Kadınlıkla yeniden ilişki kurma: Kahraman kadınsı güzellik, duygu, duyarlılık ve tutkuyu temsil eden anima arketipiyle karşılaşmaktadır. Kocasını ve oğlunu kaybetmenin verdiği acıya dayanamayan Tomris acısını ağlayarak göstermektedir. Hamile olduğunu söylemesi kadınlıkla tekrar ilişki kurmasının bir başka yoludur. Kadınsı duyarlılığın bu evrede hissedilmesinin bir başka göstergesi de kocası ve oğlu için kurban verilecek çocukların öldürülmesine izin vermesi'dir.

6.8.Sekizinci Evre - Anne/kız çocuk bölünmesinin giderilmesi ve kadın kahramanının kendisiyle bütünleşmesi: Tomris Kyros'un öldürdüğü oğlunun intikamını almak ve karnındaki çocuğu özgür biçimde büyütme için ant içmektedir.

6.9.Dokuzuncu Evre - İçinde iyi kalpli erkek bulunması: Kadın kahraman duyarlı erkek aşk ilişkisinin temsil edildiği animus arketipiyle bütünleşmektedir. Tomris bir bütün olduğu Argun'un hayallerini gerçekleştirmek için bütün Saka kabilelerini Kyros'a karşı birleştirmektedir.

6.10.Onuncu Evre - Bütün arketiplerle bütünleşme: Her yönüyle gelişen kadın kahraman, hem erkeksi hem de kadınsı özelliklerin çift cinsiyetli dengesini temsil etmektedir (Indick, 2004: 207-208). Tomris Pers kralı Kyros'a karşı bütün Türk klanlarını birleştirmiş ve ordunun başına geçmiştir. O artık cesur bir savaşçı, akıllı bir komutan ve intikamını almak isteyen bir annedir. Türklerin savaş meydanlarında uyguladıkları ünlü kurt kapanı ve özel savaşçı birliği taktiğini uygulayarak tarihte

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

unutulmayacak büyük bir zafere imza atmaktadır. Kahraman artık cinsiyetsizleşmiştir. Sinema izleyicisinin gözünde erkek ya da kadın olmasının farkı kalmamıştır.

SONUÇ

Kadının tarihsel süreç içerisinde ekonomiye ve üretime katılma biçimi onun içinde yer aldığı toplumda statüsünün belirleyicisi olmuştur. İnsanın biyolojik oluşumun tamamlandığı tarihin ilk dönemlerinde üreme fonksiyonu nedeniyle öne çıkan kadın, toplumsal yapının da belirleyicisi konumundadır. Bu dönemlerde soy kadından devam ettiği için söz sahibi kadındır. Anaerkil yapıda kadının konumu 'ana' kavramının etkin olduğu maderşahiler ya da matriarka diye de anılan toplumsal örgütlenme yapısının özelliklerine göre biçimlenmektedir. Zaman içerisinde vaktini çocukların büyütülmesi için harcayan kadın üretimin içerisinde yer alamamış, kamusal alanda etkin olan erkek idari yönden öne çıkmıştır. Ekonomik olarak beslenme kaynakları ve kölelere sahip olan erkeğin mirasını devretmesi nedeniyle de 'baba'yı temel alan ataerkil yapıya geçilmiştir. Ataerkil yapı, gücün öne çıktığı, baba egemenliğinin hâkim olduğu, pederşahilik ya da patriarkal olarak da adlandırılan toplumsal yapıyı tanımlamaktadır. Bu yapıya geçişle birlikte kadının yeri toplumdan topluma değişiklik gösteren bir konuma evrilmiştir.

Anaerkil yapıda da ataerkil yapı da istediğini yaptırabilme ve sözü geçirme gücü 'erk' kavramı çerçevesinde oluşturulduğu için erkek gücünü hissettirmekte, üstünlüğü ele geçirmektedir. Kadın temsili de genel olarak 'erk' üzerinden ortaya konulmaktadır. Erk kavramı kadın tarafından kullanıldığında; ata binmek, kılıç kullanmak, ok atmak gibi güç gerektiren işleri ustalıkla yapabilme becerisi ile özdeşleştirilmektedir. Bu bağlamda; Eski Türklerde küçüklüğünden itibaren savaş talimi yapan kadın ataerkil yapıya sahip toplumda yer alsada her konuda erkeğe yardımcı ve erkeğin yanında eşit olarak konumlanmaktadır.

Eski Türk toplumsal yapısında kadının konum olarak erkeğinin yanında yer alması o zamanın anlatılarında da görülmektedir. Bu anlatılarda kadının öne çıkarılan ilk özelliği anne olarak çocuklarını koruyan ve yetiştiren kişiliğidir. Eski Türklerde

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). ‘Hatun’un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

üretmenin ve bireyleri üretime yönlendirmenin ilk ocağı ailedir. Ailede çocukla daha fazla ilgilenen ve onu üretim sürecine hazırlayanın kadın olduğu yaklaşımı kadın temsiliinde annenin önemi vurgu yapmaktadır. Eski Türk kadını doğa ve yaşam koşullarının çetin olduğu bozkır yaşamında annelik yanında mücadelecilik yapısıyla öne çıkmakta, kocasının yanında duran güçlü bir konumda bulunmaktadır. Eski Türk kadını yaşadığı zor coğrafyada gerekirse erki yönetecek liyakatta yetiştirilmektedir. Bu zor coğrafyanın güçlü kadınlarından ilk kadın hükümdar olarak anlatılan ‘Tomris’ Eski Türk kadınının önemli bir temsili olarak film aracılığıyla anılmaktadır.

Tomris Filmi bir anlatıcı olan ‘Ebu Nasir İbn Muhammed El Farabi El Turki’ tarafından aktarılmaktadır. Tomris farklı tarihçiler tarafından farklı biçimlerde anlatılmasına rağmen bu çalışmada literatür kısmı da dahil olmak üzere filmin referans alındığı tarihçi Herodot anlatıları üzerinden bir çalışmaya gidilmiştir. Bu kapsamda Herodot anlatılarında Tomris’in nasıl tanımlandığı literatür kısmında incelenerek, Tomris Film’inde de vurgulandığı biçimi ile uygunluğu değerlendirilmiş ve filmin anlatısının temelini Herodot anlatısına dayandığı gözlemlenmiştir. Tomris Film’inde, Türk İskit topluluklarından Sakaların bir kolu olan Masagetti klanı beyinin kızı Tomris Hatun’un doğumundan hükümdarlık yaptığı sürece kadar başından geçenler konu edilmektedir. Filmin anlatısı; Tomris’in babasının intikamını alarak onun tahtına oturmasından, Pers kralı Kyros’u savaşta yenmesine doğru uzanan olaylar silsilesini ele almaktadır. Bu süreçte bir kadın hükümdar olarak Tomris’in idari ve askeri başarıları izleyiciye öykü anlatma geleneği çerçevesinde görsel anlatı yöntemi ile sunulmaktadır.

Tomris Filmi’nde de resmedildiği gibi Türk toplumunda kadının güçlü ve savaşçı yönleri öne çıkarılmaktadır. Ancak filmin başında veliaht ve erkek evlat beklentisi yanında kız çocuk dünyaya getirdiği için eşinden özür dileyen kadın görseli, kadın erkek arasında tam bir eşitlik olduğu görüşünü zayıflatmakta şimdiki zamana gönderme yapmaktadır. Bu durum ataerkillik yapının ortaya koymuş olduğu toplumsal kültürün yansıması olarak görülmektedir.

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

Filmde, Tomris Hatun'un hem iç hem de dış dünyasında yaptığı yolculuklar masalsi bir anlatıyla sunulmaktadır. Tomris Filmi Murdock'un kadın kahramanın yolculuğu şemasına uygun biçimde ilerlemektedir. Anlatılar hikâye, roman ya da sinema filminde benzer biçimde ele alınmaktadır. Hikâye, görsel hikâye anlatımının önemli temsilcisi sinema yoluyla sözlü aktarım geleneğinin öne çıktığı Orta Asya coğrafyasında kadın kahraman temsili üzerinden sunulmaktadır. Film aracılığıyla izleyiciye kadının tarihsel olarak erkekle eşdeğer biçimde konumlandırılışı anlatılmaktadır. Tomris Hatun karakteri bağlamında her ne kadar ataerkil bir temsil sistemi görülse de eserde, Eski Türk toplumdaki ile günümüz dünyasındaki kadınlık algısı arasındaki fark güçlü bir biçimde yansıtılmaktadır. Tomris Filminde sunulan kadın temsili; sözü dinlenen, etrafındaki boyların liderlerini birleştiren, güven duyulan, saygı gösterilen vasıflarla nitelenerek izleyiciye sunulmaktadır.

Görsel hikâye anlatıcısı sinema geçmişten gelen sözlü hikâye anlatıcılığının devamı kabul edilmektedir. Yazılı tarihin olmadığı dönemlerin sinema filmleriyle ve şimdiki zamanda seyirci ile buluşması toplumsal aktarımlar açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda; her ne kadar dayandığı kaynaklar itibarıyla kurgusal olsa da Eski Türklerde toplumsal yapı içerisinde kadın ile erkeğin eşit biçimde temsilinin sinema filmleri aracılığıyla aktarılması, kadınlık algısındaki farkın serimlenmesi açısından son derece kıymetlidir. Hangi toplumda olursa olsun kadın kahramanlar ve hükümdarlar yeri geldiğinde toplumlarına öncülük etmiştir. Bu süreçte erkek kahramanlarda olduğu gibi kadın kahramanlarda belli süreçlerden ve eğitimlerden geçerek kendilerini geliştirmiş, güçlü ve savaşçı kişilikler olarak yetişmişlerdir.

KAYNAKLAR

AKSOY, İlhan (2016). Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını. Yasama Dergisi, (32), 7-20.

ANDREW, M. Butler (2011). Film Çalışmaları, (Çev, Ali Toprak) Kalkedon Yayınları.

BAYAT, Fuzuli (2018). Türk Kültüründe Kadın Şaman, İstanbul: Ötüken Yayınları.

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

BAYHAN, Vehbi (2013). Beden Sosyolojisi ve Toplumsal Cinsiyet. Doğu Batı, 147-164.

BAYKARA, T. (2002). Türk Adının Tarihi, Türklerin Ana Yurdu ve Kökeni, Türkler Ansiklopedisi Cilt 1 İlk Çağ, (Editörler), Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek ve Salim Koca, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

BÖKE, Kaan (2009). Örnekleme, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. (Editör), Kaan Böke, İstanbul: Alfa Yayınevi.

CANDAN, Ergün (2011). Türkler'in Kültür Kökenleri, İstanbul: Sınır Ötesi Yayınevi.

ÇORUHLU, Yaşar (2002). Türk Mitolojisinin Anahatları, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

DİAKOV, V. ve KOVALEV, S. (1987). İlk Çağ Tarihi Orta Doğu Uzak Doğu Eski Yunan, (Çev: Özdemir İnce), İstanbul: Yordam Kitap.

DÖĞÜŞ, Selahattin (2015). Kadın Alplardan Bacıyân-ı Rum'a (Anadolu Bacıları Teskilatı); Türklerde Kadının Siyasi ve Sosyal Mevkii, KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 12(1), 127-150.

DURMUŞ, İlhami (1997). Saka-Pers Mücadelesi. Bilig, 4 Kış, 49-53.

DURMUŞ, İlhami (2007). İskitler, İstanbul: Kaynak Yayınları.

DUYGU, Süleyman (1973). Türk Sosyal Hayatında Kadın. Türk Kültürü Dergisi, (128), 612-621.

ELLİS, J. (2014). TV and Cinema: What Forms of History Do We Need?, L. Mee and J. Walker (Ed.) Cinema, Television and History: New Approaches, UK: Cambridge Scholars Publishing, 12-24.

EŞLİ ÖZÇINAR, Meral (2012). Türk Sinemasının Felsefi Arka Planı – Sinemayı Felsefeyle Düşünmek, İstanbul: Doruk Yayınları.

GÖKALP, Ziya (1976). Türkcülüğün Esasları, Ankara: Devlet Kitapları.

GÖKALP, Ziya (1979). Kültür ve Edebiyat Dergisi, Ankara: Aslımlar Yayınları.

GÖKYAY, Orhan Ş. (1973). Dedem Korkudun Kitabı, İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı.

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlılığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

GÜLTEPE, N. (2013). Türk Kadın Tarihine Giriş (Amazonlardan Bâcıyân-ı Rûm'a), İstanbul: Ötüken Yayınları.

HERODOT (2021). Herodotos Tarih. (Çev: Müntekim Ökmen) Türkiye İş Bankası Yayınları.

INDİCK, William (2004). Senaryo Yazarları İçin Psikoloji, (Çev: Ertan Yılmaz ve Yeliz Karaarslan), İstanbul: Agora Yayınevi.

KAFESOĞLU, İbrahim (1997). Türk Milli Kültürü, İstanbul: Ötüken Yayınları.

KAPLAN, Mehmet (1952). İki Destan ve İki İnsan Tipi. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, (4), 309-417.

KELLNER, Douglas (2013). Sinema Savaşları Bush-Cheney Döneminde Hollywood Sineması ve Siyaset, İstanbul: Metis Yayınları.

KÖPRÜLÜ, Mehmet F. (1993). Alp, Ankara: MEB İA.

ORKUN, Hüseyin N. (1987). Eski Türk Yazıtları. Ankara:Türk Dil Kurumu.

ÖZTUNA, Yılmaz (2011). Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türkler. İstanbul: Babıalı Kültür Yayınları.

ROSENBERG, Donna (2003). Dünya Mitolojisi, (Çev: Koray Akten ve diğerleri), Ankara: İmge Yayınevi.

ROUX, Jean P. (2006). Orta Asya Tarih ve Uygarlık, (Çev: Lale Aslan Özcan) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

ROUX, Jean P. (2011). Eski Türk Mitolojisi, (Çev: Musa Yaşar Sağlam), Ankara: Bilge Su Yayınları.

RYAN, Michael ve KELLNER, Douglas (2010). Politik Kamera, (Çev: Elif Özsayar), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

RYAN, Michael (2012). Eleştiriye Giriş, Edebiyat, Sinema, Kültür. (Çev: Emrah Suat Onat), Ankara: Deki Basım.

SCOTT, Joan W. (2007). Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi, (Çev: Aykut Tunç Kılıç) İstanbul: Agora Yayınları.

SEFETÇİOĞLU, Mustafa N. (1998). Dede Korkut'un Kitabı, İstanbul: İrfan Yayınevi.

BOLAT, Nursel; YILMAZ, Recep ve SİRER, Esennur (2023). 'Hatun'un Yolculuğu: Tomris Filminde Kadın Hükümranlığının Anlatısal Temsili Üzerine Bir Çözümleme. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi (e-gifder), 11 (2), 1344-1367

SMELİK, Anneke (2008). Feminist Sinema ve Film Teorisi ve Ayna Çatladı, (Çev: Deniz Koç), İstanbul: Agora Yayınları.

SÖZEN, Mustafa (2008). Anlatı Mesafesi Anlatı Perspektifi Kavramları, Sinematografik Anlatı ve Örnek Çözümler. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (8), 125-145.

ŞAHİN, Mustafa (2021). Batı Sanatında Tomris Han. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 10(1), 1-17.

TANYOLAÇ-ÖZTOKAT, Nedret (2005). Yazınsal Metin Çözümlemesinde Kuramsal Yaklaşımlar, İstanbul: Multilingual Yayınları.

TEDLOCK, Barbara (2006). Şaman'ın Bedenindeki Kadın, (Çev: Pınar Savaş), İstanbul: MİA Basın Yayın.

TEKSOY, Rekin (2005). Sinema Tarihi, İstanbul: Oğlak Yayınevi.

TEMUR, Nezir (2012). Manas Destanı'ndaki Tipler Üzerine Bir İnceleme, Ankara: Kurgan Edebiyat.

TÜRKEŞ GÜNAY, Umay. (2012). Türklerin Tarihi Geçmişten Geleceğe, Ankara: Akçağ Yayınları.

YILMAZ, Recep (2019). An Analytical Review on Fundamental Narrative Components and Their Reflections in Advertising, (Editör), R. Yılmaz, Handbook of Research on Narrative Advertising, Hershey, ABD: IGI-Global, ss. 1-12.

YILMAZ, Recep ve CİĞERCİ, Fatih (2018). A Brief History of Storytelling: From Primitive Dance to Digital Narration, (Editörler), R. Yılmaz, M.N. Erdem ve F. Resuloğlu, Handbook of Research on Transmedia Storytelling and Narrative Strategies. Hershey, ABD: IGI-Global, ss. 1-14.

Yazarların çalışmaya katkı oranları eşittir.

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmamaktadır.